

Mađari i mađarska politika u političkom djelovanju Andrije Torkvata Brlića

VLASTA ŠVOGER

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U radu se prikazuje kompleksan odnos Andrije Torkvata Brlića, uglednog hrvatskog političara, publicista i jezikoslovca, prema Mađarima i mađarskoj politici od četrdesetih do kraja šezdesetih godina XIX. stoljeća. Taj se odnos razvijao ponajprije pod utjecajem tada aktualnih političkih zbivanja u Habsburškoj Monarhiji, ali i kontakata s raznim skupinama i pojedincima, i mijenjao se od negativnog i neprijateljskog stajališta (osobito 1848.) do zagovaranja pomirenja s Mađarima (u proljeće 1849.) i federacije s Ugarskom na temelju ravnopravnosti nakon obnove ustavnosti, a sredinom šezdesetih godina XIX. stoljeća Brlić se zalagao za sklaпанje realne unije Trojedne Kraljevine s Ugarskom.

Ključne riječi: Andrija Torkvat Brlić, odnos prema Mađarima, propagandni rat, pomirenje Hrvata i Mađara, realna unija s Ugarskom, 1848./1849., 1860-e.

Brlićev odnos prema Mađarima do kraja 1848. godine

Andrija Torkvat Brlić (1826. – 1868.), ugledni hrvatski političar, publicist, jezikoslovac i odvjetnik,¹ tijekom svojega javnog djelovanja od početka 1840-ih do svoje smrti 1868. imao je zanimljiv i kompleksan odnos prema mađarskoj politici. Taj se odnos mijenjao od izrazito negativnog četrdesetih godina, preko pokušaja pomirenja Hrvata i Mađara u proljeće 1849. do zagovaranja federacije, a poslije realne unije Trojedne Kraljevine s Ugarskom, ali uz uvjet priznanja hrvatske autonomije i teritorijalnoga integriteta.

Kao zagrebački gimnazijalac, početkom 1840-ih oštro se sukobio s ocem zbog učenja mađarskoga jezika. Andrijin otac, poznati jezikoslovac Ignjat Alojzije Brlić,

¹ O Brliću usp. Vlasta ŠVOGER, *Ideali, strast i politika. Život i djelo Andrije Torkvata Brlića*, Zagreb, 2012.; Rudolf MAIXNER, "BRLIĆ, Andrija Torkvat", *Hrvatska enciklopedija*, III, Zagreb, 1942., 316.-317.; Ivan BRLIĆ, "Brlić, Andrija Torkvat", *Leksikon pisaca Jugoslavije*, I, Beograd, 1972., 347.-349.; Mladen ŠVAB, "BRLIĆ, Andrija Torkvat", *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989., 336.-337.; Marijan ŠABIĆ, "Biografija Andrije Torkvata Brlića (1826.–1868.)", u: *Zbornik o Andriji Torkvatu Brliću*, ur. Dinko Župan, Slavonski Brod, 2012., 237.-247.

želio je da njegov najstariji sin stekne temeljito i kvalitetno obrazovanje, koje je iz pragmatičnih razloga trebalo obuhvatiti i učenje mađarskoga jer bi mu to, prema očevu mišljenju, otvorilo šire mogućnosti ostvarenja karijere u državnoj ili javnoj službi. Mladi je Andrija, kao vatreni pristaša hrvatskoga preporodnog pokreta, iz domoljubnih razloga odbijao učiti mađarski jezik. Otac mu je nekoliko puta izriješkom zapovjedio da mora učiti mađarski,² čak je htio zamoliti Bogoslava Šuleka da na to nagovori tvrdoglavoga Andriju.³ Na kraju je ipak popustio pritiscima i nagovaranju i pristao učiti mađarski, ali "da se o tom čim manje govori".⁴

Andrija se odlučio za svećenički poziv, pa je kao iznimno nadaren i marljiv mladić poslan na studij teologije u bečki Pazmaneum, a studij je financiran sredstvima Zagrebačke biskupije. U toj je ustanovi studirao od akademske godine 1843./44. do 1846./47.⁵ Budući da je bio premlad, nije se mogao zarediti za svećenika odmah nakon završetka studija, nego je u Kolegiju Sv. Augustina (Frintaneum) u Beču počeo pripremati doktorat iz teologije. U toj najvišoj ustanovi za obrazovanje svećenstva u Habsburškoj Monarhiji boravio je od 6. prosinca 1847. do 15. rujna 1848., kada je napustio Beč da bi se pridružio slovačkomu ustanku protiv Mađara.⁶

U Beču je svjedočio krvavim revolucionarnim nemirima sredinom ožujka 1848., koji su mu promijenili život i usmjerili ga u svjetovni milje i političke vode.⁷ Učenje je

² Usp. Ignjat Alojzije BRLIĆ, *Pisma sinu Andriji Torkvatu 1836–1855*, knj. I, Zagreb, 1942., pisma iz Broda [na Savi] od 12. ožujka 1842. i 21. ožujka 1842., str. 42.–46. Iz drugog očeva pisma razabiru se razlozi zbog kojih Andrija nije htio učiti mađarski jezik – žarko, možda i pretjerano domoljublje i zbog toga nesnošljivost prema Mađarima: "Dobro ja znam, da su Mađžari naši progonitelji, da nam jezik i narodnost oteti nastoje – zato jim se imamo oprti, i braniti se rukama i nogama, s pameću i krepošću – ali sve razborito, i kad je čemu doba, tiho, mirno i pritajeno. Ali tako ludovat mogu samo budale i vitrogonje; ti znaš da sam te ja u Zagreb dao, da postaneš Ilirom, da ti se ljubav k rodu i narodnosti u mlado srđce usije i danas, sutra razboriti plod donese; nije pak moja volja i želja da ti fanaticus postaneš, i svrhu toga pamet izgubiš, i mene po tom ovako žalostiš i vridaš. (...) Što se mađžarskog jezika tiče: hoću, zahtivam, i zapovidam, kao otac sinu, pod četvrtu Božju zapovid, da ga publice učiš, i dobro učiš i dobru iz njega Klasifikatiu dobiješ." *Isto*, 43.–44.

³ Prijatelju Šuleku napisao je opširno pismo, datirano u Brodu 18. svibnja 1842., u kojem mu govori o tome kakav je razdor u obitelji izazvalo Andrijino tvrdoglavo odbijanje da uči mađarski jezik, pri čemu je imao potporu majke i sestre Marije Agate. Ignjat Alojzije napisao je Šuleku da poruči njegovu sinu neka mu se ne pojavljuje pred očima bez svjedodžbe o položenom javnom ispitu iz mađarskoga jezika. Pismo ipak nije poslao Šuleku – jer je, nakon što ga je napisao, shvatio da je bolje ne uvlačiti stranca u obiteljske razmirice – nego ga je uz popratno pismo (s istom datacijom) poslao Andriji, očito kao sredstvo dodatnog pritiska. *Isto*, 46.–50., 52.–53.

⁴ Ivana BRLIĆ-MAŽURANIĆ, "Andrija Torkvat Brlić", *Obzor*, br. 294, 24. XII. 1933., 7.–8. (8.).

⁵ István FAZEKAS, *A Bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623–1918 (1951)*, Budapest, 2003., 375.

⁶ *Das Priesterkolleg St Augustin "Frintaneum" in Wien 1816 bis 1918. Kirchliche Elite-Bildung für den Donau-Alpen-Adria-Raum*, ur. Karl Heinz Frankl, Rupert Klieber, Wien – Köln – Weimar, 2008., 130. U Protokolu Frintaneuma u bilješci o A. T. Brliću stoji da govori hrvatski, poljski, češki, mađarski, njemački, latinski i pomalo francuski jezik. *Diözesanarchiv Wien – Frintaneum – Institutsprotokoll*, Band 3, 275.

⁷ O Brlićevim dojmovima o revolucionarnim zbivanjima u Beču usp. V. ŠVOGER, *n. dj.*, 26., 250.–254.

zamijenio intenzivnim političkim raspravama sa slavenskim političarima i studentima koji su tada boravili u Beču o tada aktualnim političkim prilikama u Habsburškoj Monarhiji i Njemačkom Savezu te o suradnji slavenskih naroda u Monarhiji kao jedinom načinu na koji se mogu obraniti od pritisaka Nijemaca i Mađara.⁸ Te su rasprave bile neformalni uvod u Slavenski kongres, koji je u lipnju 1848. održan u Pragu, a na njemu je kao jedan od hrvatskih predstavnika sudjelovao i A. T. Brlić. Na kongresu je bio veoma aktivan kao član Velikoga odbora kongresa i zamjenik bilježnika jugoslavenske sekcije te član odbora za izradu peticije vladaru o stajalištima kongresa.⁹

General Alfred Windischgrätz rastjerao je Slavenski kongres uz pomoć vojske, a u uličnim borbama na barikadama koje su slijedile sudjelovao je i mladi Brlić.¹⁰ U srpnju i kolovozu agitirao je među narodom za pomoć Slovacima, koji su pripremali ustanak protiv revolucionarne mađarske vlade, odbacivao optužbe na račun bana Josipa Jelačića da je reakcionar i objašnjavao zašto još nije krenuo u rat protiv Mađara.¹¹ Kad je početkom rujna 1848. ban Jelačić s hrvatskom vojskom prešao Dravu i započeo rat protiv revolucionarne Mađarske, Brlić je, kao i veći dio hrvatske javnosti (osim mađarona), opravdavao taj rat kao obrambeni, odnosno preventivni, čiji je cilj spriječiti napad mađarske vojske na hrvatski teritorij i ostvariti načela jednakosti, slobode i bratstva za sve narode, a ne samo za pojedince.¹²

Sredinom rujna 1848. otišao je iz Augustineuma da se pridruži slovačkom ustanku. Desetak je dana boravio u slovačkom ustaničkom taboru, gdje se angažirao na raznim poljima: agitirao je među stanovništvom u korist ustanka, podučavao dragovoljce pucanju iz puške, čak im je zapovijedao u jednom vojnom okršaju s mađarskom vojskom, suzbijao je mađarske dezinformacije na terenu, organizirao prehranu dragovoljaca i domaćega stanovništva, informirao bana Jelačića i izvještavao u hrvatskim novinama o slovačkom ustanku. Slovački je ustanak, prema Brlićevu mišljenju, bio neorganiziran i ocijenio ga je riječima "vidih da je konfuzia velika, da nas sreća drži i ako vojska proti nama ne podje". Potom se pridružio Jelačićevoj vojsci kod Kanjiže, obavljao je za njega civilne tajničke poslove i organizirao susret bana Jelačića i vođa češkoga nacionalnog pokreta.¹³

⁸ O tome usp. prijepis dnevnika Andrije Torkvata Brlića od 1. siječnja 1848. do 17. rujna 1848. u: Arhiv obitelji Brlić (dalje: AOB) u Slavanskom Brodu, kut. 10, svežnjic 1. Izvornik se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, u Zbirci starih i rijetkih knjiga i rukopisa, sg. 4023.

⁹ Milan PRELOG, *Slavenska renesansa 1780.-1848.*, Zagreb, 1925., 339., 368., 370. O Brlićevim dojmovima o Slavenskom kongresu usp. V. ŠVOGER, *n. dj.*, 27.

¹⁰ M. PRELOG, *Slavenska renesansa*, 399., 408.; AOB, kut. 10, svežnjic 1, Dnevnik Andrije Torkvata Brlića od 1. siječnja 1848. do 17. rujna 1848., zapis od 12. lipnja 1848.

¹¹ AOB, kut. 10, svežnjic 1, Dnevnik Andrije Torkvata Brlića od 1. siječnja 1848. do 17. rujna 1848., zapisi iz srpnja 1848. te od 14., 17., 20. i 23. kolovoza 1848.

¹² O hrvatsko-mađarskom ratu 1848./1849. usp. Ferdinand HAUPTMANN, *Jelačić's Kriegszug nach Ungarn 1848.*, I-II, Graz, 1975.; Anđelko MIJATOVIĆ, "Hrvatsko-mađarski rat g. 1848./1849.", u: *Hrvatska 1848. i 1849. Zbornik radova*, gl. ur. Mirko Valentić, Zagreb, 2001., 135.-147.

¹³ O tome usp. Brlićev dnevnik od 17. rujna do 1. prosinca 1848. objavljen u: Ivana BRILIĆ-MAŽURANIĆ, *Ulomci dnevnika Andrije Torquata Brlića. Prvi ulomak: A. T. Brlić u slovačkom ustanku*

Tijekom boravka među slovačkim ustanicima i u taboru bana Jelačića slao je izvještaje u *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske*. U prvome od njih opisao je sukobe slabo naoružanih, ali hrabrih Slovaka i neuvježbane i alkoholizirane mađarske revolucionarne vojske u Nitranskoj županiji.¹⁴ U drugom novinskom izvještaju opisao je vlastite aktivnosti – posredovanje u komunikaciji između bana Jelačića i Slovačkoga narodnog vijeća, čiji je organizacijski rad ocijenio pozitivnim, a vojne vođe nesposobnima. Za boravka u banovu taboru kod Kanjiže od 30. rujna do 3. listopada sudjelovao je u borbama protiv mađarske vojske zapovijedajući serežanima.¹⁵ Posljednja dva novinska izvještaja o vojnim operacijama napisao je iz banova stožera pod Bečom. Dobivši informacije o Listopadskoj revoluciji u Beču, ban je s vojskom krenuo prema gradu jer, kako kaže Brlić, “tud treba Magjarštinu ugnjesti, pa će u Ugarskoj laglje pasti”. Opisao je raspoloženje i ponašanje hrvatske vojske, koja je, prema njegovim riječima, pristojna, disciplinirana i korektna prema domaćem stanovništvu. Tvrdio je da u Beču vladaju studenti i proleter, a ostali građani trpe jer im se nemaju snage suprotstaviti.¹⁶ Nakon nekoliko dana izvijestio je o premještanju stožera Jelačićeve vojske u Zwölfaxing blizu Brucka, gdje su hrvatske postrojbe trebale čekati Windischgrätzovu vojsku da zajedno napadnu pobunjeni Beč, opisao je manje okršaje koje je hrvatska vojska imala s Mađarima i upozorio na nedostatak artiljerije u hrvatskim postrojbama. Unatoč neodgovarajućoj opremljenosti, naglasio je da se hrvatski vojnici hrabro bore. Kao kontrapunkt iznio je svoju ocjenu vojnih sposobnosti mađarskih vojnika: “Magjari su kukavice. Na pojedine s topovima pucaju: al kad se u massi naši pokažu, mahom učine Šumagele Jovo” (tj. pobjegnu).¹⁷

Brlićevi novinski izvještaji o ratnim operacijama tipičan su primjer ratne propagande,¹⁸ koja je bila u punom zamahu na obje strane. Očitovala se u isključivo pozitivnom pisanju o hrvatskoj vojsci – unatoč slaboj opremljenosti i uvježbanosti, hrvatski su vojnici hrabri, požrtvovalni i disciplinirani, a važan aspekt tih izvještaja bio je i element ocrnjivanja i omalovažavanja protivnika. Urednički komplet novina nije sačuvan, a ni u Brlićevoj ostavštini ne postoje izvornici spomenutih izvještaja, pa nije

i Banovu taboru. (Dnevnik od 17. rujna do 1. prosinca 1848.) (dalje: Ulomci dnevnika A. T. Brlića I), Iz Arhiva obitelji Brlić u Brodu na Savi, knj. II, Zagreb, 1935. (pretiskano iz Obzora), citat je iz zapisa od 23. rujna 1848.

¹⁴ Kazimir B. [A. T. BRILIĆ], “U Brezovi (nitranskoj žup.) 28. rujna”, *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (dalje: NDHS), br. 107, 30. IX. 1848.

¹⁵ Kazimir B., “Iz Varaždina 4. list.”, NDHS, br. 109, 6. X. 1848. Serežani su bili pripadnici pješake pukovnije u Vojnoj krajini, čuvali su granicu, brinuli se o unutarnjoj sigurnosti kordona i bili su vrsta oružništva, odnosno vojne policije. <<http://www.hrvatski-vojniki.hr/hrvatski-vojniki/702001/povijest.asp>> (posjet 18. travnja 2012.).

¹⁶ A. T. B., “Iz glavnog stana Rothneusiedla 15. listopada”, NDHS, br. 115, 19. X. 1848. U hrvatskoj javnosti prevladavalo je shvaćanje da su Listopadsku revoluciju u Beču potaknuli mađarski agenti.

¹⁷ A. T. B., “U Zwölfaxingu 19. listop.”, NDHS, br. 117, 24. X. 1848.

¹⁸ O djelovanju ratne propagande u hrvatskoj javnosti tijekom revolucije 1848./49. usp. Arijana KOLAK, *O Mađarima i mađarskoj politici u javnosti banske Hrvatske 1848.-49.*, magistarski rad, Zagreb, 2006., 80.-93.

moguće pouzdano utvrditi je li uredništvo interveniralo u njegov tekst i prilagodilo ga potrebama ratne propagande ili je autor to učinio samoinicijativno, svjestan koliko je važno da hrvatska javnost ima pozitivan odnos prema hrvatsko-mađarskom ratu.

Još početkom 1840-ih, za školovanja u Zagrebu, što je vidljivo iz citiranog očeva pisma, Brlić je ušao u krug hrvatskih preporoditelja. Vlastita politička shvaćanja formirao je pod utjecajem hrvatskih preporoditelja, svojega oca – koji je također pripadao njihovom krugu, literature koju je čitao te tada prevladavajuće političke atmosfere u hrvatskim (jačanje hrvatsko-mađarskoga antagonizma) i slavenskim zemljama. Prihvatio je ideju slavenske uzajamnosti u svojem javnom djelovanju (u tekstovima u novinama i časopisima, u razgovorima na javnim mjestima i sl.), ali i u privatnom krugu (usmenoj i pismenoj komunikaciji s prijateljima i rodbinom te u svojem dnevniku) zagovarao je slogu i suradnju slavenskih i južnoslavenskih naroda. Podržao je Zahtijevanja naroda prigodom susreta s hrvatskim izaslanstvom u Beču¹⁹ i glavne ciljeve hrvatskoga političkog pokreta 1848.²⁰ – ostvarenje teritorijalne cjelovitosti i široke autonomije hrvatskih zemalja, osnivanje vlade odgovorne Hrvatskomu saboru, uvođenje građanskih prava i sloboda te modernizaciju hrvatskoga društva. Poput većine hrvatskih intelektualaca, u revolucionarnim je godinama prihvaćao koncepciju austroslavizma,²¹ koju je kao sudionik Slavenskoga kongresa u Pragu u lipnju 1848. i sam pomogao popularizirati. Austroslavizam je podrazumijevao preuređenje Habsburške Monarhije u federativnu zajednicu ravnopravnih administrativno-političkih jedinica utemeljenih na etničko-jezičnom načelu. Prihvaćali su je slavenski narodi u Habsburškoj Monarhiji koji su bili preslabi za samostalan politički život u okolnostima njemačke i mađarske supremacijske politike. Trebala im je pomoć dinastije za ostvarenje federalizacije zajedničke države u skladu s koncepcijom austroslavizma, a istodobno su bili preslabi da bi dinastiji mogli nametnuti spomenuto političko rješenje. Dinastija je bila prisiljena oslanjati se na pomoć slavenskih naroda u slamanju separatističkih revolucionarnih pokreta u Monarhiji i očuvanju jedinstva zajedničke države, dajući pritom obećanja koja nije namjeravala ispuniti. Nakon donošenja Oktroiranoga ustava u ožujku 1849., kojim je proglašeno jedinstvo i nedjeljivost Austrijskoga Carstva, i nakon što su nešto poslije slomljeni

¹⁹ Usp. AOB, kut. 10, svežnjic 1, dnevnički zapisi od 28. do 31. ožujka 1848.

²⁰ O hrvatskom političkom pokretu 1848. usp. Tomislav MARKUS, "Hrvatski politički pokret 1848.–1849. godine: osnovna zbivanja i ideje", *Povijesni prilozi*, 15/1996., 11.-58.; ISTI, *Hrvatski politički pokret 1848.–1849. godine. Ustanove, ideje, ciljevi, politička kultura*, Zagreb, 2000.; Jaroslav ŠIDAK, "'Narodna zahtijevanja' od 25. ožujka – program hrvatske Četrdesetosme", u: ISTI, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848–49.*, Zagreb, 1979., 33.-74.; Nikša STANČIĆ, "Das Jahr 1848 in Kroatien: unvollendete Revolution und nationale Integration", *Südost-Forschungen*, Band 57, München, 1998., 103.-128.

²¹ O austroslavizmu u hrvatskim zemljama usp. Jaroslav ŠIDAK, "Austroslavizam i Slavenski kongres u Pragu 1848.," u: ISTI, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848–49.*, 95.-114.; Iskra IVELJIĆ, "Stiefkinder Österreichs: Die Kroaten und der Austroslavismus", u: *Austroslavismus. Ein verfrühtes Konzept zur politischen Neugestaltung Mitteleuropas*, ur. Andreas Moritsch, Wien – Köln – Weimar, 1996., 125.-137.; ISTA, "Die Kroaten und der Prager Slavenkongress", u: *Der Prager Slavenkongress*, ur. Andreas Moritsch, Wien – Köln – Weimar, 2000., 138.-155.

talijanski i mađarski revolucionarni pokret, koncepcija federalističkoga preuređenja zajedničke države podunavskih naroda pod vlašću Habsburgovaca izgubila je i dotad slabe izgleda za realizaciju. Unatoč tomu, dio slavenskih i hrvatskih intelektualaca, a među njima i Brlić, i dalje ju je zagovarao. U svojem je dnevniku napisao da je u to vrijeme u više navrata u razgovorima s različitim pripadnicima političkoga i javnoga života hrvatskih i slavenskih zemalja kritizirao nezahvalnu politiku austrijske vlade prema slavenskim narodima, njezinu politiku centralizacije i germanizacije, te zagovarao realizaciju federalizacije Monarhije.²²

Andrija T. Brlić zagovara pomirenje s Mađarima u prvoj polovini 1849. godine

Revolucionarnih godina 1848./1849. hrvatsko-mađarski rat vodio se na dvije razine – kao oružani sukob na bojištu i propagandni rat u tisku. Dok se oružani sukob odvijao s promjenjivim uspjehom, u propagandnom su ratu obje strane bile uspješne u domaćoj sredini, ali su u inozemstvu Mađari bili uspješniji. Mađarski propagandni agenti u inozemstvu veoma su uspješno promovirali mađarske nacionalne interese, koji tada nisu bili kompatibilni s hrvatskim interesima ni s interesima ostalih nemađarskih naroda u Ugarskoj. Toga su bili svjesni i ban Jelačić i drugi hrvatski političari, pa je početkom prosinca 1848. Brlić kao izaslanik bana Jelačića otputovao u Pariz za zadatkom suzbijanja mađarske protuhrvatske propagande, ali i uspostavljanja kontakata s poljskom emigracijom i nadziranje njihovih političkih aktivnosti.²³ Jelačićevu odluku o slanju Brlića u Pariz poduprli su i hrvatski političari bliski dvoru barun Franjo Kulmer i barun Metel Ožegović. Nije posve jasno od koga je potekla inicijativa za Brlićev odlazak u Pariz, možda i od njega, jer je u svojem dnevniku početkom studenoga 1848. u razgovoru s Františekom Palackim prvi put spomenuo da planira put u Pariz: "I nakanu u Pariz ić za obsvjedočit polj-

²² AOB, kut. 10, svežnjic 1, Dnevnik Andrije Torkvata Brlića, zapisi od 17. srpnja 1848., 11. kolovoza 1848., 7. svibnja 1849., 18. i 22. ožujka 1850., 5. i 13. travnja 1850. Preuređenje Austrije u federativnu državu zagovarao je i u razgovorima sa slavenskim i francuskim intelektualcima i političarima tijekom boravka u Parizu. Usp. Ivana BRLIĆ-MAŽURANIĆ, *Ulomci dnevnika Andrije Torquata Brlića. Drugi ulomak: A. T. Brlić kao Banov emisar u Parizu (Dnevnik od 1. prosinca 1848. do 5. svibnja 1849.)* (dalje: *Ulomci dnevnika A. T. Brlića II*), Iz Arhiva obitelji Brlić u Brodu na Savi, knj. III, Zagreb, 1935. (pretiskano iz *Obzora*), zapisi od 17., 18., 25., 26. i 30. prosinca 1848., 18. siječnja 1849., 4., 26. i 27. veljače 1849., 10., 14. i 28. ožujka 1849.

²³ Rudolf MAIXNER, *Andrija Torkvat Brlić emisar bana Jelačića u Francuskoj* (dalje: *A. T. Brlić u Francuskoj*), Iz Arhiva obitelji Brlić, knj. IV, Zagreb, 1939., 10.-11., na temelju policijskih izvještaja o Brliću tvrdi da je njegov zadatak bio borba protiv predrasuda europske (francuske) javnosti o hrvatskim graničarskim pukovnijama, suzbijanje propagandne djelatnosti mađarskih i poljskih emigranata i, u novoosnovanom Slavenskom društvu, propagiranje ideje zbližavanja svih austrijskih narodnosti na temelju pravne jednakosti. Istu tezu zastupa i Antun BARAC, "Predgovor", *Građa za povijest književnosti hrvatske* (dalje: *Građa*), knj. 16, Zagreb, 1948., 7.-8. Piotr ŽUREK, *Poljska i Poljaci u životu Josipa Jurja Strossmayera*, Slavonski Brod, 2008., 32., tvrdi da je Brlićeva "glavna zadaća u Parizu trebalo biti razjašnjenje Jelačićevog položaja te razgovori na temu eventualnog prelaska Hrvata na protivničku stranu". Na temelju uvida u arhivsku građu i relevantnu literaturu ta mi se teza ne čini dovoljno utemeljenom.

sku emigr.” Neposredno prije odlaska u Pariz Metel Ožegović podsjetio ga je na jedan od njegovih glavnih zadataka ondje: “Poljake bewachen.”²⁴ Na izbor Brlića za Jelačićeva izaslanika sigurno je utjecala činjenica da je dobro govorio poljski jezik i da je uživao banovo povjerenje. U Parizu je intenzivno kontaktirao s pripadnicima poljske emigracije okupljenima oko kneza Adama Czartoryskog, čije je sjedište bilo u nekadašnjem hotelu “Lambert”, po čemu je nazvana cijela politička skupina.²⁵ Jednako intenzivno komunicirao je i s francuskim slavenofilima Cyprienom Robertom, Hippolyteom Desprezom i drugima te s predstavnicima ostalih slavenskih naroda. Unatoč mladosti i političkomu neiskustvu, Andrija se u Parizu pokazao uspješnim izaslanikom. Uspio je uspostaviti kontakte u najvišim diplomatskim krugovima: primili su ga predsjednik Francuske Republike Luj Napoleon, njegov stric Jérôme Bonaparte, ministar vanjskih poslova, pariški nadbiskup, papinski nuncij u Parizu i turski poslanik. S pripadnicima francuskoga visokog svećenstva i papinskim nuncijem razgovarao je o uniji istočne i zapadne Crkve te o uvođenju slavenske liturgije kao preduvjetu za realizaciju crkvene unije.²⁶

Kontakti s utjecajnim čimbenicima francuske politike koje je uspostavio, između ostaloga, zahvaljujući pismima preporuke istaknutih slavenskih političara iz Monarhije, i poznanstva s uglednim francuskim slavenofilima pružili su Andriji priliku da u izravnoj komunikaciji s utjecajnim osobama iz francuskoga javnog života i u francuskim novinama upozori na stajališta hrvatske politike o tada aktualnim zbivanjima u Habsburškoj Monarhiji. U listu *Journal des Débats* objavljen je njegov članak u kojem je komentirao Jelačićev proglas stanovništvu Dalmacije, upućen iz Beča 10. prosinca 1848. godine.²⁷ Još mu je jedan članak objavljen u pariškom listu *La Tribune des Peuples*, u čijem je utemeljenju i sam sudjelovao.²⁸ Iz Francuske je Andrija slao u *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* i *Zoru dalmatinsku* dopise u kojima je hrvatsku javnost informirao o zbivanjima u toj zemlji, različitim vanjskopoličkim pitanjima i slici Hrvatske u francuskoj javnosti.²⁹

Iz njegovih novinskih tekstova razvidno je da je bio svjestan svoje propagandne misije u Parizu. Francusku i javnost drugih zapadnoeuropskih zemalja trebao je in-

²⁴ I. BRLIĆ-MAŽURANIĆ, *Ulomci dnevnika A. T. Brlića I*, 58., 60. Sve je to u dnevniku napisano pod nadnevkom 7. studenoga 1848., ali je iz sadržaja jasno da se događalo nekoliko dana.

²⁵ O djelatnosti poljske emigracije i njezinim kontaktima s Hrvatima usp. Jaroslav ŠIDAK, “Hotel Lambert i Hrvati”, u: ISTI, *Studije iz hrvatske povijesti XIX. stoljeća*, Zagreb, 1973., 167.-177.; Piotr ŻUREK, “Plan Hotela Lambert o svrgavanju bana Josipa Jelačića 1848.-1849.”, *Scrinia Slavonica*, 3/2003., 200.-210.; ISTI, “Hotel Lambert i razotkrivanje hrvatskog ‘Branislava’ (1844/45)”, *Časopis za suvremenu povijest*, 36/2004., br. 2, 609.-620.; ISTI, *Poljska i Poljaci*. Brlićeve kontakte s poljskom emigracijom u Parizu detaljno analizira ISTI, “Andrija Torkvat Brlić i Hotel Lambert”, u: *Zbornik o Andriji Torkvatu Brliću*, 155.-168.

²⁶ R. MAIXNER, *A. T. Brlić u Francuskoj*, 34.-35.; P. ŽUREK, *Poljska i Poljaci*, 36.-37., I. BRLIĆ-MAŽURANIĆ, *Ulomci dnevnika A. T. Brlića II*, zapisi od 16., 27. i 30. siječnja 1849.

²⁷ R. MAIXNER, *A. T. Brlić u Francuskoj*, 24., donosi spomenuti članak u prijevodu na hrvatski jezik.

²⁸ *Isto*, 25.-28., prijevod članka na hrvatski jezik.

²⁹ V. ŠVOGER, *n. dj.*, 165.-166., 190.-197.

formirati o hrvatskom i slavenskom viđenju aktualnih političkih zbivanja te suzbijati mađarsku propagandu usmjerenu protiv Hrvata i ostalih Slavena.³⁰ I hrvatsku je javnost izvještavao o propagandnim akcijama mađarske strane, primjerice o brošuri mađarskoga poslanika u Parizu grofa Lászla Telekija *La Hongrie aux peuples civilisés*, koju je ovaj objavio u Parizu i poslao svim zastupnicima francuskoga parlamenta. Brlić ju je kratko i jezgrovito ocijenio: "Laže, ruži, gèrdi, psuje i proklinje nas i našega bana."³¹

Isprva je Brlić bio veoma kritičan prema poljskoj politici i slavenofilskim krugovima u Parizu. U dopisu za novine sredinom siječnja 1849. osudio je poljsku politiku jer nije kompatibilna s politikom ostalih slavenskih naroda u Monarhiji i ocijenio da poljska politika i narod imaju perspektivu ako prihvate slavensku politiku, odnosno ako se odreknu ideje o velikoj Poljskoj i prihvate zajednički cilj i politiku ostalih slavenskih naroda.³² Izvijestio je također da u Francuskoj živi veoma brojna poljska emigracija i da list Slavenskoga društva u Parizu – *La Pologne* – u prvi plan stavlja političke ideje poljske emigracije, poistovjećuje poljske i slavenske interese i u tom smislu oblikuje francusko javno mišljenje.³³

Svoju je misiju Andrija shvatio ozbiljno, pa je u pismima iz Pariza detaljno informirao bana Jelačića i baruna Franju Kulmera o političkim i diplomatskim zbivanjima u Francuskoj. Prepoznao je da poljska emigracija nije bila jedinstvena, pa je Kulmera izvijestio o postojanju dviju skupina poljske emigracije u Parizu. "Demokratski klub poljski" uživa zaštitu francuskoga parlamenta i okuplja Poljake koji teže obnovi poljske države. Druga skupina – okupljena oko društva *Société slave de Paris*, čije je glasilo list *La Pologne* – sklona je suradnji s ostalim slavenskim narodima.³⁴

U jednom od pisama banu Jelačiću Andrija je prilično opširno opisao svoje političko i agitacijsko djelovanje u Parizu i najavio svoje daljnje planove u tom smislu: "Magjarah s Pulskim na čelu pun Pariz. Těraju svoj zanat lažih i kovarstvih proti Vami i Nami (tj. protiv bana Jelačića i Hrvata, op. V. Š.). Pišu i govore od svojih pobjedah i Francuze varaju. Ja sam zato nastojao, da takodjer govorom i dēlom za nas radim. Pomoćju bivšeg Paira Baruna Bourgoinga, počeo sam u Journal des Débats i Revue des deux Mondes pisati. Prvo što sam izdao, jest Vaša proklamacia na Dalmatince i evo šaljem ovaj broj novinah u kome je. Ovo je Journal vlade i najvažnii u razboritom publikumu. Kroz njeg će bit moguće položaj Slavjanah austriskih Francuzom pred oči staviti. I buduć da se s oduševljenjem spominjem dnevah u Vašem taboru proživljenih i rēčih u obziru Slavjanah turskih iskreno od Vas pronešenih: zato se usudjujem molit Vas, da kao što Vi brez dvojbe s Radetzkim izdaleka o tom govorite, tako da ja ovd govorom i pismom spriateljlit smiem Francuze s Vašom

³⁰ Kazimir B., "Dopis iz Pariza na božić 1848.", *NDHS*, br. 5, 11. I. 1849.; Kazimir B., "Mi i europejska crisis. Iz Pariza 19. sēč.", *NDHS*, br. 14, 1. II. 1849.

³¹ Kazimir B., "Dopis iz Pariza 24. sēč.", *NDHS*, br. 18, 10. II. 1849.

³² Kazimir B., "Dopis iz Pariza 19. sēč.", *NDHS*, br. 16, 6. II. 1849.

³³ Kazimir B., "Dopis iz Pariza 13. sēč.", *NDHS*, br. 17, 8. II. 1849.

³⁴ Alfred MAKANEC, "Neobjelodanjena pisma Andrije Torkvata Brlića baronu Kulmeru i patrijarhe Rajačića banu Jelačiću iz godine 1848.", *Novosti* (Zagreb), br. 44, 13. II. 1935., 10.

ideom: mi ćemo pustiti Italiju, ako Turčin pusti Slavjane, drugače ne. Tim ćemo Austriji, Caru, i slobodi službu učiniti; da pako svagda moji članci uvažavani budu, molim lěpo u interessu Vaše ideje i svete naše stvari, da mi dadete više put po Vašim adjutantim pisati o stanju vojske s Magjarima u većem detaillu. Osobito bi Vas molio opis operacije Vaše od 15 decembra do sad. To u nemačkom jeziku pisano ovdje se može prevesti i za Vaše ime, i za našu stvar moralnom silom koristiti.”³⁵

Premda je Brlić veoma agilno obavljao svoju propagandnu misiju, hrvatski političari koji su ga onamo poslali nisu bili osobito zadovoljni njegovim djelovanjem u Parizu, zacijelo ponajprije zbog kontakata i suradnje s demokratski orijentiranim političkim krugovima, o čemu su bili dobro informirani zbog policijskoga nadzora kojem je bio podvrgnut.³⁶ Stoga ga je početkom veljače 1849. hrvatski ministar bez listnice u austrijskoj vladi barun Franjo Kulmer preko tadašnjega dvorskoga kapelana Josipa Jurja Strossmayera pozvao da se vrati i prestao mu slati novac. Brlić je u pismu Kulmeru izrazio žaljenje što u Parizu “bez nasljednika ostaje(m), koji bi agitaciju Magjarah i Poljakah sa slavjanskog gledišta motrio, njihove neprijateljske čine pozorovao i za Slavjanstvo radio.”³⁷

Budući da vlastitim novcem nije mogao financirati boravak u Parizu, a nije pronašao druge izvore prihoda,³⁸ Brlić je sredinom ožujka 1849. napustio Pariz i krenuo prema Zagrebu.

Kako je spomenuto, u Parizu je kontaktirao i s pripadnicima poljske emigracije. Na promjenu političkih stajališta Andrije Torkvata Brlića u odnosu na tada aktualni ratni sukob u Mađarskoj utjecali su od početka 1849. gotovo svakodnevni kontakti s poljskom emigracijom, koja je težila za obnovom poljske države i osuđivala politiku austrijske vlade. Na njegov zaokret u političkim shvaćanjima utjecale su, s druge strane, i izmijenjene unutarnjopolitičke i vanjskopolitičke okolnosti, ponajprije centralistička politika vlade kneza Felixa Schwarzenberga, ali i promjena politike francuske vlade nakon izbora Luja Napoleona Bonaparteja za predsjednika Francuske Republike, koja je podržavala centralističku politiku austrijske vlade. Pod utjecajem tih čimbenika Brlić je prihvatio koncepciju Hotela Lambert o potrebi pomirenja Hrvata i Mađara. Vodstvo poljske emigracije u Francuskoj pribojavalo se potencijalne austrijsko-ruske suradnje u gušenju mađarske revolucije jer bi dobri austrijsko-ruski politički odnosi onemogućili obnovu samostalne poljske države.³⁹ Nastojeći spriječiti takav razvoj događaja, moralo je pristati na neke kompromise. Prihvatilo je neke

³⁵ AOB, kut. 87, svežnjak 4, prijepis Brlićeva pisma Jelačiću od 29. siječnja 1849.

³⁶ A. BARAC, *n. dj.*, 8.

³⁷ AOB, kut. 87, svežnjak 4, prijepis Brlićeva pisma Kulmeru od 5. veljače 1849.

³⁸ Nakon što je barun Kulmer prekinuo financiranje njegove propagandne misije u Parizu, Brlić je političko-obavještajne usluge ponudio srpskomu ministru unutarnjih poslova Iliji Garašaninu, sklonom ideji južnoslavenskoga ujedinjenja pod vodstvom Kneževine Srbije, ali ta suradnja nije realizirana. V. ŠVOGER, *n. dj.*, 36.-37.

³⁹ O podjelama poljske države i pokušajima njezine obnove usp. Damir AGIČIĆ, *Podijeljena Poljska 1772.-1918.*, Zagreb, 2004.

elemente austroslavističke koncepcije preuređenja Habsburške Monarhije, koju je zastupao Brlić, kao i veći dio hrvatske i slavenske javnosti, i unijelo ih u zajednički politički program, koji je u Hrvatskoj trebao zastupati Andrija Torkvat Brlić. Program je predviđao stvaranje ustavne oporbe tada aktualnoj austrijskoj vladi, a u perspektivi i njezino rušenje i preobrazbu Austrije u federaciju ravnopravnih naroda, antiruski orijentiranu. Jedan od važnih preduvjeta za ostvarenje te koncepcije bilo je pomirenje Mađara i Hrvata. U skladu s tim Brlić je preuzeo zadatak da nakon povratka u Hrvatsku spriječi utjecaj dvorske kamarile na bana Jelačića i uvjeri ga neka prihvati koncepcije Hotel Lambert. Trebao mu je predati pismo Adama Czartoryskog u kojemu se diplomatskim rječnikom predlaže pomirenje Hrvata i Mađara kao preduvjet za ostvarenje austrijske federacije.⁴⁰ Pismo je preuzeo 16. ožujka 1849., a šest dana prije dogovorena je strategija eventualne predaje pisma banu. Andrija je tijekom razgovora o suradnji s poljskom emigracijom i pomirenju s Mađarima na temelju banove reakcije trebao odlučiti hoće li mu predati pismo ili ne. Budući da reakcija bana Jelačića nije bila povoljna, nije mu uručio pismo Adama Czartoryskog.⁴¹

Brlić je ozbiljno shvatio dogovor s poljskom emigracijom i o toj je temi razgovarao u raznim prilikama. Na povratku u Hrvatsku prošao je kroz Dresden, Prag i Beč. U Pragu je o zajedničkoj političkoj platformi s poljskom emigracijom razgovarao s vođama češkoga političkog pokreta Františekom Palackim i Ladislavom Riegerom, a ovaj posljednji najavio je odlazak u Pariz.⁴² O toj je temi u više navrata razgovarao i s drugim poznanicima – pripadnicima hrvatskoga četrdesetosmaškog pokreta, urednicima zagrebačkih novina i njihovim pomoćnicima, članovima Banskoga vijeća te s banom Jelačićem. Koristio je svaku pogodnu priliku da progovori o pomirenju s Mađarima, osobito tijekom prva dva mjeseca nakon povratka u Hrvatsku. U svojem je dnevniku Andrija zapisao da je u razgovorima s politički angažiranim pojedincima iz Hrvatske i drugih slavenskih zemalja zagovarao pomirenje s Mađarima, ali nije rekao kako su na to reagirali njegovi sugovornici.⁴³ Iz daljnjega tijeka događaja može se zaključiti da hrvatski političari i javni djelatnici s kojima je o tome razgovarao nisu prihvatili njegove argumente u prilog pomirenja s Mađarima, pa je spomenuti dogovor s poljskom emigracijom ostao mrtvo slovo na papiru.

Dogovor Andrije Torkvata Brlića s Hotelom Lambert vjerojatno je postignut potkraj veljače ili početkom ožujka 1849., nakon intenzivnih razgovora od sredine velja-

⁴⁰ Usp. R. MAIXNER, *A. T. Brlić u Francuskoj*, 18.-20., 46.; P. ŽUREK, *Poljska i Poljaci*, 34. Od sredine veljače do odlaska iz Pariza 16. ožujka 1849. Brlić je gotovo svakodnevno kontaktirao s pojedinih pripadnicima poljske emigracije, s kojima je razgovarao o situaciji u Habsburškoj Monarhiji, o njezinu preuređenju u federaciju ravnopravnih naroda i o pomirenju Hrvata s Mađarima. Usp. I. BRILIĆ-MAŽURANIĆ, *Ulomci dnevnika A. T. Brlića II*, zapisi od 16. veljače do 16. ožujka 1849. i P. ŽUREK, "Andrija Torkvat Brlić i Hotel Lambert", 157.-164.

⁴¹ Pismo se čuva u: AOB, kut. 14, svežnjak 1.

⁴² I. BRILIĆ-MAŽURANIĆ, *Ulomci dnevnika A. T. Brlića II*, zapis od 21. ožujka 1849.

⁴³ AOB, kut. 10, svežnjak 1, Brlićevi dnevnički zapisi od 7., 10. i 16. svibnja 1849. te 24. prosinca 1849.; I. BRILIĆ-MAŽURANIĆ, *Ulomci dnevnika A. T. Brlića II*, zapisi od 27., 28. i 29. ožujka 1849., 1., 5., 11., 26., 27., 28. i 29. travnja te 1. svibnja 1849.

če. Brlić je ideju pomirenja s Mađarima prvi put javno iznio još za svojega boravka u Parizu. U dopisu *Novinama dalmatinsko-hèrvatsko-slavonskim* iz Pariza, datiranom 25. veljače 1849., formulirao je ideju o pomirenju Hrvata s Mađarima, ali nije govorio o pomirenju s mađarskim starokonzervativcima, kojima je bečka vlada povjeravala vlast na područjima koja je stavila pod svoj nadzor, nego o izmirenju s “demokracijom magjarskom”, koja je u međuvremenu, prema njegovu mišljenju, dobila lekciju i shvatila da treba poštovati Slavene, jer joj u suprotnom nema opstanka. Predložio je slavenskim vođama da stupe u pregovore s Lajosom Kossuthom radi zaštite interesa svojih naroda i otklanjanja opasnosti koja im prijete od Nijemaca i austrijske vlade.⁴⁴

Međutim, njegov prijedlog nije naišao na razumijevanje u Hrvatskoj, a uredništvo se u bilješci ogradiło od spomenutog prijedloga i naglasilo da se tzv. mađarski demokrati ne žele pomiriti sa Slavenima, nego ih žele istrijebiti i pokoriti, što su već mnogo puta dokazali. Uredništvo *Novina dalmatinsko-hèrvatsko-slavonskih* očito je bilo upoznato s Brličevim kontaktima u Parizu jer je izrazilo čuđenje što je autor nasjeo na nekoliko lijepih riječi Poljaka.⁴⁵

Već je rečeno da je nakon povratka iz Francuske Brlić otišao u Jelačićev stožer u Mađarskoj i neuspješno nastojao nagovoriti bana na pregovore s Mađarima. Iako je u (polu)privatnim razgovorima s raznim sugovornicima često govorio o toj temi, u novinama više nije pisao o njoj.

U političko-agitacijskom djelovanju u Parizu Brlić je dokazao svoju pronicljivost u zapažanju i lucidnost u analiziranju vanjskopolitičkih tema, pokazao se kao sposoban i probitačan agitator na jednoj, ali i kao nerealan političar na drugoj strani. Naime, uzmu li se u obzir tadašnje političke okolnosti te politička načela i lojalnost vladajućoj dinastiji bana Jelačića i većega dijela hrvatske javnosti, nije bilo vjerojatno da bi Jelačić i hrvatska javnost, unatoč nezadovoljstvu politikom austrijske vlade, mogli prihvatiti plan o pomirenju s Mađarima koji je Brlić zagovarao nakon povratka iz Francuske. Vjerojatno je to i sam ubrzo shvatio i nakon nekoliko mjeseci odustao od zagovaranja te ideje.⁴⁶

Napuštanje ideje o pomirenju s Mađarima od početka ljeta 1849. godine

Na takav zaključak posredno upućuju njegovi članci u novinama ljeti 1849., dok je kao tajnik banskoga povjerenika za Virovitičku županiju boravio u Osijeku. Tada

⁴⁴ Kazimir B., “U Parizu 25. velj.,” *NDHS*, br. 28, 6. III. 1849. Nakon povratka iz Francuske potkraj travnja 1849. preko svojega slovačkog poznanika Kralja slovačkim je vođama savjetovao da odu Kossuthu i ispitaju je li promijenio mišljenje o Slavenima. I. BRLIĆ-MAŽURANIĆ, *Ulomci dnevnika A. T. Brlića II*, zapis od 26. travnja 1849.

⁴⁵ Kazimir B., “U Parizu 25. velj.,” *NDHS*, br. 28, 6. III. 1849.

⁴⁶ Od ožujka do svibnja 1849. pomirenje s Mađarima bilo je česta tema njegovih razgovora, nakon toga je o tome rijetko razgovarao. Sudeći prema dnevniku, posljednji je put o pomirenju s Mađarima govorio 24. prosinca 1849. godine. Usp. AOB, kut. 10, svežnjić 1, zapisi od ožujka do svibnja 1849. i zapis od 24. prosinca 1849.

je, među ostalim, pisao o potrebi suzbijanja mađarske ratne propagande i smirivanja stanovništva,⁴⁷ prikazao je borbe s Mađarima u Vojvodini i južnoj Ugarskoj i uvjeravao javnost da Slavonija nije u opasnosti od Mađara jer je brane general Josip Neustädter i hrabri graničari. Unatoč iznimno teškim materijalnim, vojno-sigurnosnim i političkim okolnostima, izbijanju kolere – za što je okrivio Mađare (koji su zagadili vodu), kao dobar poznavatelj medijske uloge novina uvjeravao je čitatelje da će doći bolji dani, a preduvjet za to je očuvanje sloge između Hrvata i Srba.⁴⁸

Tekstom “Kratka uspomena godine 1848. i 1849.” pokazao je da je odustao od ideje pomirenja s Mađarima i vratio se svojim ranijim stajalištima o mađarskoj politici. Tekst je trebao biti objavljen u VIII. svesku časopisa *Kolo*, koji je Brlić uređivao kao tajnik Matice ilirske. Međutim, vodstvo Matice nije dalo suglasnost za tiskanje teksta, bojeći se mogućih sankcija zbog njegova sadržaja, pa je anonimno objavljen u Rijeci 1851. i ubrzo zaplijenjen.⁴⁹ U njemu je prikazao najvažnija događanja revolucionarnih godina 1848./1849. u Hrvatskoj i Monarhiji te donio brojne dokumente. Iznio je genezu revolucionarnoga prevrata u Beču i Ugarskoj, carevo popuštanje pred pritiscima i posljedično osnivanje vlade u Beču sastavljene isključivo od Nijemaca i vlade u Budimu u kojoj su svi ministri bili mađarske nacionalnosti. Buduću sudbinu slavenskih naroda upečatljivo je ocijenio: “Frankfurt i Njemčarenje čekalo je Čehe i Slovence; Budapešta i pomađarenje bilo bi grob za Slovake, Srblje, Hrvate i Slavonce!”⁵⁰ Detaljno je prikazao tijek hrvatskoga političkog pokreta 1848., “rovarenja Mađara protiv bana Jelačića” i neuspjele pregovore o pomirenju Hrvata i Mađara između bana Jelačića i predsjednika mađarske vlade Lajosa Batthyány. Lucidna je i točna Brlićeva ocjena hrvatsko-mađarskoga rata koji je uslijedio: “Tako u skrovnu dogovoru s dvorom i vladom bečkom ban vojsku slavensku povede u boj, koji za legitimnost i apsolutizam dobro ispade.”⁵¹

Zbog policijskoga nadzora, pojačanog nakon izlaska i zapljene brošure, Brlić je krajem 1851. otišao iz Zagreba u Đakovo, gdje je gotovo dvije godine bio gospodarski tajnik biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Potom je otišao u Beč, gdje je završio studij prava i tiskao svoje tri knjige (*Grammatik der illyrischen Sprache wie solche im Munde und Schrift der Serben und Kroaten gebräuchlich ist*, Wien, 1854.;

⁴⁷ Tijekom dviju revolucionarnih godina politička je situacija u istočnoj Slavoniji, a osobito u Osijeku, bila veoma složena. U tom je gradu postojala snažna promađarski orijentirana skupina stanovništva, a Osijek je od listopada 1848. do početka veljače 1849. privremeno osvojila mađarska vojska i gradom je upravljao vojni povjerenik. O tome opširnije: Stjepan SRŠAN, “Osijek 1848./49.,” u: *Hrvatska 1848. i 1849.*, 235.-251.

⁴⁸ Brodjanin, “U Osėku 22. svib.,” *NDHS*, br. 63, 26. V. 1849.; Brodjanin, “U Osėku na Duhove,” *NDHS*, br. 65, 31. V. 1849.; K. B. [Kazimir B., tj. A. T. BRLIĆ], “U Osieku 21. lip.,” *NDHS*, br. 76, 26. VI. 1849.; “U Osieku 25. lip.,” *NDHS*, br. 77, 28. VI. 1849.

⁴⁹ Objavljeno u: *Grada*, knj. 16, 13.-34. Istu je sudbinu dijelio i tekst istoga autora “Nijemština i Slavjanstvo”, objavljen u: *Isto*, 235.-246. Oba su teksta potpisana pseudonimom Kazimir B. i najprije objavljena kao brošura. Čini se da više nema sačuvanih izvornih primjeraka tiskanih u Rijeci.

⁵⁰ *Isto*, 14.

⁵¹ *Isto*, 30.

Die freiwillige Teilnahme der Serben und Kroaten an den vier letzten österreichisch-türkischen Kriegen, Wien, 1854.; *Izvori srpske povjestnice. Iz Turskijeh spomenika izvadio i na nemačko preveo i izdao Andrija Torkvato Brlić*, sv. I, Beč, 1857. – *Quellen für serbische Geschichte. Aus türkischen Urkunden im Originaltext redigirt und ins Deutsche übertragen von Dr. Walter F. A. Behrnauer. In das Serbische übersetzt und herausgegeben von A. T. Berlić*, 1. Heft, Wien, 1857.). Nakon svršetka studija vratio se u rodni grad Brod na Savi i ondje je 1857. otvorio odvjetnički ured.⁵²

Brlić o Mađarima i mađarskoj politici šezdesetih godina XIX. stoljeća

Obnova ustavnosti u Habsburškoj Monarhiji 1860. i u Hrvatskoj je omogućila obnovu političkoga života i slobodnije izražavanje političkih stajališta. Poput većine političkih suboraca iz preporodnoga razdoblja i revolucionarnih godina 1848./1849., i Andrija Torkvat Brlić ponovno se intenzivno uključio u politički život. U Hrvatski je sabor 1861. izabran za zastupnika slobodne vojne općine Brod na Savi.⁵³ Hrvatski sabor trebao je 1861. definirati i obnoviti veze s Ugarskom, prekinute 1848., postaviti temelje za ustavni razvoj zemlje, izmijeniti apsolutističke modernizacijske reforme i prilagoditi ih interesima domaće elite te izabrati zastupnike za Carevinsko vijeće u Beču. Suvremenici su ga smatrali nastavkom prvoga saziva Sabora s izabranim zastupnicima iz 1848. godine.⁵⁴

Prije početka saborskoga zasjedanja Andrija je u novinskom članku analizirao tada aktualnu mađarsku politiku, odnosno njezino stajalište o pitanju uređenja odnosa s Hrvatskom. Na temelju pisanja mađarskih listova ocijenio je da Mađari, koji su se uporno borili protiv njemačke centralizacije, u pogledu definiranja budućih odnosa s Hrvatskom polaze od mađarskih ustavnih zakona iz 1848., koji su krajnje suzili hrvatsku autonomiju, ograničenu na tri hrvatske županije, a Hrvatsku i Slavoniju od saveznih kraljevina žele pretvoriti u *partes adnexae*. Ti su zakoni bili jedan od uzroka oružanoga sukoba 1848./1849., koji Hrvati nisu zaboravili. Izrazio je nadu da će Mađari uvidjeti da neće biti moguće ostvariti sporazum dvaju naroda

⁵² V. ŠVOGER, *n. dj.*, 42.-60.

⁵³ Ivo PERIĆ, *Hrvatski državni sabor 1848.-2000.*, Prvi svezak: 1848.-1867., Zagreb, 2000., 260.; Mato ARTUKOVIĆ, "Brodski zastupnici u Hrvatskom saboru 1861." (Brodski zastupnici), *Scrinia Slavonica*, 4/2004., 161.-198., osobito 175.-176.

⁵⁴ O glavnim zadacima i zasjedanju Hrvatskoga sabora 1861. usp. I. PERIĆ, *n. dj.*, 237.-333.; Mirjana GROSS, Agneza SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*, Zagreb, 1992., 129.-156.; Mirjana GROSS, *Die Anfänge des modernen Kroatien. Gesellschaft, Politik und Kultur in Zivil-Kroatien und -Slawonien in den ersten dreißig Jahren nach 1848*, Wien – Köln – Weimar, 1993., 75.-86.; ISTA, "Der kroatische Sabor (Landtag)", u: *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, Band VII, Verfassung und Parlamentarismus, 2. Teilband, Die regionalen Repräsentativkörperschaften, Wien, 2000., 2283.-2316., osobito 2288.-2290. Željko HOLJEVAC, *Hrvatsko-mađarski odnosi 1860.-1873.*, doktorska disertacija, Zagreb, 2006., 125.-187., donosi komparativnu analizu rada Hrvatskoga i Ugarskoga sabora 1861. godine.

ako ne odustanu od svojih težnji za mađarskom centralizacijom, mađarizacijom i stvaranjem velike Mađarske na štetu nemađarskih naroda u Ugarskoj.⁵⁵

Na zasjedanju Hrvatskoga sabora 1861. Brlić je bio neformalni vođa zastupnika Vojne krajine i predvodio je krajišku deputaciju u audijenciji kod vladara 8. kolovoza 1861. godine. Deputacija mu je predala predstavku krajiških zastupnika od 5. srpnja 1861., u kojoj je zatraženo ukidanje Vojne krajine. Kao zastupnik u Hrvatskom saboru, Brlić je ponovno iznio ideju o federalističkom preuređenju Habsburške Monarhije kao preduvjetu njezina daljnega prosperiteta (koju je, kao i veći dio hrvatske i slavenske javnosti, zastupao tijekom revolucije). Nakon proživljenog iskustva s apsolutističkim režimom zagovarao je pomirenje s Mađarima uz određene uvjete. Smatrao je da su u proljeće 1848. pravno i faktično prekinuti odnosi Trojedne Kraljevine i Kraljevine Ugarske na zakonodavnom, upravnom i sudskom području i založio se za obnovu užega saveza Trojedne Kraljevine i Ugarske uz uvjet da Ugarski sabor prizna teritorijalnu cjelovitost i neovisnost Hrvatske. Smatrao je da bi se na temelju prava krune sv. Stjepana ustavna prava trebala proširiti i na Dalmaciju i Vojnu krajinu. Ostvarenjem ustavnih prava ojačala bi nacionalno osviještena inteligencija u Hrvatskoj i mogla bi na svoju stranu pridobiti otuđenu domaću aristokraciju, čime bi Mađari izgubili oslonac u Hrvatskoj i oslabio bi njihov pritisak na hrvatski i ostale nemađarske narode koji žive u Ugarskoj. Međusobni državno-pravni odnos Hrvatske i Ugarske vidio je kao federaciju ravnopravnih subjekata i kao prvi korak u federalizaciji Monarhije. Založio se za to da Hrvatski sabor što prije započne pregovore s mađarskom stranom zbog kraljeve krunidbe, u kojoj je vidio povratak legitimiteta i cjelokupnosti Hrvatske, što bi trebalo definirati inauguralnom diplomom. Nekim manjim ispravicima sudjelovao je u formuliranju članka XLII. Neizravno se izjasnio protiv slanja hrvatskih zastupnika u Carevinsko vijeće.⁵⁶

Naime, Sabor je većinom glasova (bez unionista, koji su napustili sabornicu) 23. srpnja 1861. prihvatio prijedlog "osrednjeg odbora", odnosno Narodne stranke, što ga je formulirao Ivan Mažuranić uz pomoć Ivana Perkovca, i usvojio ga kao članak XLII. Zakonski članak "O odnošenju trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije prema kruni i kraljevini ugarskoj", koji je vladar sankcionirao, postao je temelj u kasnijoj borbi za hrvatsku državnu autonomiju i pregovorima o Hrvatsko-ugarskoj nagodbi. Nakon što je definiran teritorij Kraljevine Hrvatske i Slavonije, uključujući Vojnu krajinu, Rijeku i Međimurje, priznalo se da je zbog zaštite zajedničkih interesa i osiguranja ustavnih sloboda (u slučaju vladavine autokratskoga kralja, premda se to izrijekom ne spominje) Trojedna Kraljevina spremna ući u užu državno-pravnu vezu (od personalne unije koja je uspostavljena 1848.) s Ugarskom, ali uz uvjet da joj ova prizna teritorijalnu cjelovitost i unutarnju autonomiju. U tom

⁵⁵ A. J. [T!] B., "U Osieku 22. studenoga", *Narodne novine*, br. 298, 29. XII. 1860.

⁵⁶ Usp. Brlićev govor u Hrvatskom saboru na sjednici održanoj 6. srpnja 1861. u sklopu rasprave o odnosu Trojedne Kraljevine prema Ugarskoj: *Dnevnik Sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držana u glavnom gradu Zagrebu god. 1861.*, Zagreb, 1862., 380.-381. O Brliću kao saborskom zastupniku usp. M. ARTUKOVIĆ, *n. dj.*, 161.-198.; V. ŠVOGER, *n. dj.*, 219.-231.

bi slučaju na temelju potpune ravnopravnosti dvije zemlje sklopile državni ugovor i definirale zajedničke poslove, a kao hrvatski autonomni poslovi izrijekom su navedeni unutarnja uprava, nastavni, vjerski i pravni poslovi.⁵⁷ Saborska je većina 3. kolovoza 1861. izglasala da Hrvatska neće poslati svoje predstavnike u Carevinsko vijeće, a spomenute glavne odluke, uz traženje staroga ustava i teritorijalne cjelovitosti, našle su mjesto i u saborskoj adresi vladaru, koja je prihvaćena 24. rujna 1861. godine. U vladarevu odgovoru od 8. studenoga 1861. nije priznata pripadnost Vojne krajine Hrvatskoj i Slavoniji, a sjedinjenje Dalmacije ostavljeno je kao mogućnost ako Sabor pošalje svoje zastupnike u Carevinsko vijeće, nakon čega je Sabor raspušten.⁵⁸

Hrvatski je sabor 1861. trebao riješiti državno-pravni status Hrvatske u skućenim okvirima između centralističke politike Beča i mađarskih težnji za jedinstvenom mađarskom državom na temelju Travanjskih ustavnih zakona iz 1848., kojima je hrvatska autonomija bila krajnje ograničena. Pripadnici Narodne stranke, na čelu s biskupom Strossmayerom, Franjom Račkim, Matijom Mrazovićem, Ivanom Mažuranićem i drugima, a toj je stranci pripadao i Brlić, nastojali su ostvariti što širu hrvatsku autonomiju između tih dviju opasnosti. Na tom su se saborskom zasjedanju počele profilirati još dvije političke struje koje će poslije biti važne u političkom životu Hrvatske. Unionistička struja, pod vodstvom grofa Julija Jankovića, držala je da Hrvatska može ostvariti autonomiju samo u što tješnjem savezu s Ugarskom, a treća struja – Ante Starčević i Eugen Kvaternik, budući osnivači Stranke prava – zagovarali su samostalnu Hrvatsku s ostatkom Monarhije povezanu samo u personalnu uniju.

Nakon što Hrvatski i Ugarski sabor nisu uspjeli ponovno definirati međusobne državno-pravne odnose i nakon što su odbili poslati svoje zastupnike u Carevinsko vijeće, uslijedilo je četverogodišnje razdoblje u kojemu nisu ni sazivana nova saborska zasjedanja u Ugarskoj i Hrvatskoj. Monarhijom je upravljala vlada na čelu s Antonom Schmerlingom, koja je provodila centralističku i birokratsku politiku, a u Ugarskoj i Hrvatskoj vladala je neustavno – uredbama. Schmerlingovu je politiku provodila Hrvatsko-slavonska dvorska kancelarija na čelu s Ivanom Mažuranićem, a u Hrvatskoj činovništvo na čelu s banom Josipom Šokčevićem. Nakon raspuštanja Hrvatskoga sabora u redovima Narodno-liberalne stranke sve je više jačala frakcija koja se okupljala oko platforme stvorene na temelju izjave koju je Maksimilijan Prica dao u Saboru 1861., kad je polazeći od državno-pravne samostalnosti Dalmacije, Hrvatske i Slavonije izrazio mišljenje da su tijekom 300-godišnje zajedničke povijesti između hrvatskih zemalja i drugih austrijskih zemalja nastali zajednički interesi obrambene, gospodarske i financijske naravi. Ta se skupina odvojila tijekom 1863. pod vodstvom Ivana Mažuranića i nazivom Samostalna narodna stranka te se zalagala za to da se Hrvatska nagodi s Austrijom prije no što to učine Mađari.⁵⁹ Do

⁵⁷ O članku XLII. Hrvatskoga sabora iz 1861. i njegovu donošenju usp. I. PERIĆ, *n. dj.*, 264.-300.

⁵⁸ *Isto*, 305.-313., 331.-333.; Ž. HOLJEVAC, *n. dj.*, 177.-183.

⁵⁹ Temeljne programske spise Samostalne narodne stranke vidi u: Tihomir CIPEK, Stjepan MATKOVIĆ, *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842.-1914.*, Zagreb, 2006., 150.-157.

idućega saborskog zasjedanja, koje je trajalo od 12. studenoga 1865. do 27. svibnja 1867., u Hrvatskoj su postojale tri glavne političke grupacije: Narodno-liberalna stranka, Narodno-ustavna stranka (unionisti) i Samostalna narodna stranka.

U razdoblju između dva saborska zasjedanja Andrija Torkvat Brlić počeo se približavati unionistima. Premda nije sudjelovao u sljedećem sazivu Hrvatskoga sabora kao izabrani narodni zastupnik, i dalje je bio politički veoma aktivan, o čemu svjedoče "Želje zastupnika vojne općine Brod", koje je vlastoručno napisao 6. listopada 1865.⁶⁰ i koje su trebale "biti mjerilom ponašanja i zahtieva Saborskim zastupnicima na Saboru trojedne kraljevine sazvanom za 12. stud. 1865". U pogledu odnosa Hrvatske i Ugarske zastupao je koncepciju realne unije, a temeljem za rješavanje njihovih međusobnih državnopravnih pitanja smatrao je članak XLII. Hrvatskoga sabora iz 1861., koji je vladar sankcionirao. Kad Ugarski sabor u Pešti prihvati čl. XLII., trebalo bi dogovoriti detaljne uvjete za ostvarenje realne unije s Ugarskom. S hrvatske bi strane to trebali biti: autonomija Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u obliku dvorske kancelarije ili posebne vlade odgovorne Saboru, koja bi zajedno s kraljem upravljala svim sudskim, političko-administrativnim, građanskim i drugim poslovima; razmjerno zastupanje Trojedne Kraljevine u Ugarskom saboru preko izabranih zastupnika Hrvatskoga sabora; razmjerno zastupanje Trojedne Kraljevine u zajedničkom ugarsko-hrvatskom povjerenstvu koje će odrediti zajedničke poslove s Austrijom. Poslanstvo Hrvatskoga sabora s jednako bi brojnim poslanstvom Ugarskoga sabora u Pešti trebalo raspravljati o zajedničkim poslovima dviju kraljevina i o jamstvima za ostvarenje realne unije. Njihov bi dogovor trebala potvrditi oba sabora i zatražiti vladarevu sankciju, a vladar bi to trebao svečano potvrditi krunidbenom diplomom.⁶¹ Iz iznesenog je vidljivo da je Brlić budući suživot Hrvatske i Ugarske u zajedničkoj državnoj zajednici shvaćao kao problem koji trebaju riješiti dva ravnopravna partnera i predvidio je postupak pregovaranja koji je nešto poslije doista i primijenjen.

Nakon što pregovori hrvatskoga i ugarskoga kraljevinskog odbora u proljeće 1866. nisu rezultirali sporazumom,⁶² nakon poraza Monarhije u ratu s Pruskom i Kraljevinom Italijom te promjena na unutarnjopolitičkoj sceni, vladar se odlučio za dualizam i započeo je pregovore s Mađarima. Uslijedila je Austro-ugarska nagodba, kojom su hrvatske zemlje bile podijeljene, odnosno Dalmacija je pripala austrijskomu dijelu Monarhije, a Hrvatska i Slavonija prepuštene su Ugarskoj. U takvim je okolnostima A. T. Brlić, blizak umjerenim unionistima, zbog zdravstvenih razloga smanjio političku aktivnost, a pojačao ju je njegov mlađi brat Ignjat.⁶³ Svjestan da

⁶⁰ AOB, kut. 31, svežnjić 2 – rkp. "Želje zastupnika vojne općine Brod".

⁶¹ *Isto.*

⁶² O pregovorima hrvatskoga i ugarskoga kraljevinskog odbora u proljeće 1866. usp. M. GROSS, A. SZABO, *n. dj.*, 200.-203.; I. PERIĆ, *n. dj.*, 366.-367.; Ž. HOLJEVAC, *n. dj.*, 288.-300.

⁶³ O Ignjatu Brliću usp. Anto MILUŠIĆ, "Političko i stručno djelovanje Ignjata Brlića u Hrvatskom saboru i njegov rad na zagrebačkoj Pravoslavnoj akademiji", *Zbornik Centra za društvena istraživanja Slavonije i Baranje*, 21/1984., br. 1, 3.-47.; Dinko ŽUPAN, "Prilog biografiji Ignjata Brlića",

će se o budućem položaju Hrvatske odlučivati ponajprije u Pešti, Andrija je poticao brata da obnovi svoje kontakte s mađarskim političarom i znanstvenikom Károlyem Kerkapolyem, a preko njega s Ferencom Deákom i drugim ministrima. Andrija je te kontakte smatrao “vrlo dragocjenima” (pismo od 19. veljače 1867.) i savjetovao je brata kako da ih pokuša iskoristiti za povoljno rješenje krajiškoga pitanja. U pismu iz Broda od 10. veljače 1867. daje mu zanimljiv i pragmatičan savjet: “Čini mi se nužnim i upravo nezaobilaznim da pod svaku cijenu obnovite svoje odnošaje s Kerkapolyjem. Prva tema Vaše prepiske može biti pitanje hoće li Vojna krajina biti neposredno podvrgnuta ugarskom ministarstvu. Treba nastojati da Mađari postanu takmaci bečkome ministarstvu u Krajini, i radi toga treba mađarskim ministrima preko Kerkapolyja dati do znanja da je bečko ministarstvo rata u Krajini najomraženija vlast te da, ako Mađari izdaju proklamaciju na slavenskom jeziku, svi će im se u Krajini podvrgnuti. – Ja sâm kažem iskreno da, ako ugarsko ministarstvo zauzme Krajinu, u potpunosti ću im se prikloniti. Stavite to Kerkapolyju na znanje.”⁶⁴ U drugom pismu Andrija Torkvat anticipira razvoj hrvatsko-mađarskih odnosa i kao čovjek s više političkoga iskustva savjetuje bratu kako da iznosi vlastita politička stajališta uvijek polazeći od članka XLII.: “Obrana ugarskog Ministarstva ne može Vam štetiti. Zajedničke poslove naše zemlje neće nipošto voditi bečko ministarstvo, a ni hrvatska Kancelarija. Siguran sam da će dogovor s Mađarima biti postignut prije ili poslije. Treba samo da i Vi sami, kada uzimate ugarsko ministarstvo u zaštitu pred hiperhrvatskim napadima, kažete da ste pobornik Mađara sve dok oni poštuju članak 42. i naročito nacionalnost. Ne prestajte nikada ponavljati to pred aristokratima kao i pred demokratima ugarske stranke.”⁶⁵

Iz tih pisama, a osobito iz sintagme “hiperhrvatski napadi”, razabire se da je i Andrija nastupao s položaja umjerenog unionista. U spomenutim pismima bratu A. T. Brlić predvidio je skoro sklapanje Hrvatsko-ugarske nagodbe, ali to nije doživio. Umro je 21. svibnja 1868., dok je njegov brat Ignjat kao član Hrvatskoga kraljevinskog odbora u Budimpešti sudjelovao u pregovorima o Nagodbi.

Scrinia Slavonica, 1/2001., 179.-192.; Stanko ANDRIĆ, Branko OSTAJMER, “Francuska pisma Ignjata i Andrije Torkvata Brlića (siječanj-ožujak 1867.)”, u: *Prilozi za povijest Broda i okolice*, knj. 1, ur. Marija Karbić, Slavonski Brod, 2013., 65.-102.; Ignjat BRLIĆ, “Brlić, Ignjat”, *Prva hrvatska enciklopedija*, knj. I. i II. obrađuju Dr. Ivan Zoch i Josip Mencin uz sudjelovanje i pripomoć mnogih književnika, Osijek, 1887.-1890., knj. I, 558. (pretisak Osijek, 1996.); Milan PRELOG, “BRLIĆ IGNJAT DR.”, *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, knj. I, Zagreb, [1926.], 308.-309.; Velimir DEŽELIĆ, “Brlić Ignjat”, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925.*, Zagreb, 1925., 39.; Ivo BRLIĆ, “Ignjat Brlić”, *Hrvatska enciklopedija*, sv. III, Zagreb, 1942., 317.; “Brlić, Ignjat”, *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 2, Zagreb, 1982., 489.; Mladen ŠVAB, “BRLIĆ, Ignjat”, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2, Zagreb, 1989., 339.; “Brlić, Ignjat”, *Hrvatska enciklopedija*, sv. 2, Zagreb, 2000., 337.-338.

⁶⁴ Početkom 1867. braća Brlić dopisivala su se na francuskom jer je Ignjat htio vježbati taj jezik. Izvornik se čuva u AOB-u, a tiskan je u: S. ANDRIĆ i B. OSTAJMER, *n. dj.*, 88.-91. (91.).

⁶⁵ Pismo A. T. Brlića Ignjatu Brliću iz Broda, od 2. ožujka 1867. *Isto*, 94.-95. (95.).

* * *

Andrija Torkvat Brlić zanimljiva je ličnost na hrvatskoj političkoj sceni. Od početka svojega javnog djelovanja početkom 1840-ih do prerane smrti s navršene 42 godine njegov odnos prema Mađarima i mađarskoj politici prolazio je različite mijene, a presudno su na njega utjecale aktualne političke okolnosti u Habsburškoj Monarhiji (ali i vanjskopolitičke okolnosti u širem europskom kontekstu), a u manjoj mjeri i osobni kontakti s različitim političkim skupinama i pojedincima. Četrdesetih je godina jasno izražavao negativno, pa i neprijateljsko stajalište prema Mađarima i mađarskoj politici, koje je bilo na vrhuncu 1848., kad je veoma aktivno sudjelovao u slovačkom ustanku protiv mađarske revolucionarne vojske i u propagandnom ratu protiv Mađara, a samo nekoliko mjeseci poslije – nakratko u proljeće 1849. – zagovarao je pomirenje Hrvata i Mađara (što je bio rezultat bitno promijenjenih političkih okolnosti u Monarhiji i dogovora s poljskom emigracijom u Parizu). Nakon obnove ustavnosti u Habsburškoj Monarhiji početkom 1860-ih zastupao je ideju o potrebi obnove užega saveza Trojedne Kraljevine i Ugarske uz uvjet da Mađari priznaju teritorijalnu cjelovitost i autonomiju svojega južnog susjeda. Federativna zajednica dviju država na načelu potpune ravnopravnosti prema njegovu je mišljenju trebala biti prvi korak u federalizaciji Habsburške Monarhije. Nakon što Hrvatski i Ugarski sabor 1861. nisu ostvarili političko približavanje dvaju naroda, Brlić se sredinom šezdesetih godina približio umjerenim unionistima i zagovarao je realnu uniju s Ugarskom, ali uz uvjet da mađarska strana prizna teritorijalnu cjelovitost i unutarnju autonomiju Trojedne Kraljevine (na temelju saborskoga članka XLII. iz 1861. godine).

Premda nije bio dosljedan u odnosu prema Mađarima i mađarskoj politici niti je uvijek u svojem političkom djelovanju nastupao kao realan političar, Andrija Torkvat Brlić politikom se bavio predano i u kompleksnim političkim odnosima dvaju naroda koje je razdvajala rijeka Drava ustrajno je nastojao u danim okolnostima osigurati, prema njegovu mišljenju, najbolji položaj za svoju domovinu. Pritom je uvijek polazio od osiguranja hrvatske teritorijalne cjelovitosti i što je moguće šire autonomije kao nužnih minimalnih uvjeta za suradnju dvaju naroda. U takvim političkim shvaćanjima nije bio usamljen. I neki dugi istaknuti hrvatski preporoditelji iz 1840-ih našli su se 20-ak godina poslije u taboru unionista, a kao najpoznatiji među njima mogu se spomenuti Ljudevit Vukotinović i Mirko Bogović.

SUMMARY

HUNGARIANS AND HUNGARIAN POLICY IN THE POLITICAL
WORK OF ANDRIJA TORKVAT BRLIĆ

The paper shows the relation of the Croatian politician, linguist and journalist Andrija Torkvat Brlić towards Hungarians and Hungarian policy from the forties to the late sixties of the 19th century. The change in his political views towards Hungarians was primarily influenced by the current political developments in the Habsburg Monarchy and also in other European countries, as well as different political circles he was in contact with. During the year 1848, he was sharing, together with the majority of Croatian public, a persistent advocacy for the renovation of the Habsburg Monarchy in the spirit of Austro-Slavic concept and the refusal of reconciliation with Hungarians should they renounce the essential elements of their newly acquired national independence. In the summer and early fall of 1848, he actively participated in the organization of the Slovak uprising against the revolutionary Hungarian government and in the propaganda war of the Croatian and Hungarian press. From December 1848 to mid-March 1849, as an envoy of Ban Josip Jelačić in Paris, he worked on the suppression of the Hungarian anti-Croat propaganda. Under the influence of the major turn in policy of the Austrian government which openly began to implement its centralistic politics and did not take into account the interests of the Slavic people who gave it support in the conflict with the Hungarian revolutionary movement, the Austrian-Russian rapprochement and the preparation of the joint intervention against the revolutionary Hungarian army, as well as the intensive contacts with Polish emigration, he had reached an agreement with the leadership of Polish emigrant circles. The leadership of Polish emigration in Paris, which tended to restore the independent Polish state, had adopted some elements of the Austro-Slavic federalist concept thus succeeding in winning young Brlić over the idea of Croatian-Hungarian reconciliation.

After returning to Croatia in the spring of 1849, he unsuccessfully sought to persuade Jelačić and other Croatian politicians to accept that concept. Upon the restoration of constitutionality in the Monarchy at the beginning of 1860s, he advocated closer relations with Hungary in a form of federal entity of equal partners providing that Hungary would recognize Croatian autonomy and territorial integrity. Since the Croatian and Hungarian Parliament failed to reach an agreement in 1861, during the mid-sixties of the 19th century Brlić was

more closer to the moderate wing of the Unionist Party and he was also committed to achieving a real union between the two countries under the condition that Hungary recognize the territorial integrity and autonomy of Croatia under the Article XLII. In his relation towards the Hungarian policy, which he had defined according to variable political constellations of the Habsburg Monarchy, he consistently defended Croatian national interests.

Key words: Andrija Torkvat Brlić, relation towards Hungarians, propaganda war, reconciliation of Croats and Hungarians, real union with Hungary, 1848-1849, 1860s